

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

Cilt: 5 Sayı: 1 Nisan 2022

ss. 231-243

Makalenin Geliş

Tarihi

30/03/2022

Makalenin

Kabul Tarihi

14/04/2022

Yayın Tarihi

30/04/2022

BELAGAT VE RETORİK KİTAPLARI ÖZELİNDE EDEBİYAT KANONUNDA ŞEYH GALİB'İN YERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Veli KILIÇARSLAN¹

ÖZET

Divan şiirinin son büyük şairi olarak kalmayan Şeyh Galib, Tanzimat dönemi sonrasında şekillenen yeni Türk şiiri için önemli bir kaynak hâline gelmiştir. Söz konusu bağlamda değeri haiz olan bu kaynağın henüz oluşmaya başlayan edebiyat kanonuna girişi önem arz etmektedir. Kanonun ideolojik tarafından ziyade edebiyat otoritelerince oluşturulan kısmına dahil edebileceğimiz Şeyh Galib'in ortaya koyduğu şiir anlayışı ve imge dünyası, kendisinden sonra gelen şairlerin ilgisini çekmiştir. Böyle önemli bir kaynağa ulaşma noktasında özellikle Latin harflerinin kabulünün ardından yetişen şairlerin karşılaştığı güçlükler, onları Şeyh Galib'in *Divan*'ı ve *Hüsn ü Aşk*'ını doğrudan okuyabilmelerine engel olmuştur. Bu nedenle şairler, Şeyh Galib'in şiirlerine belagat ve retorik kitaplarında, antoloji ve derlemelerde, edebiyat tarihlerinde ondan yapılan alıntılar vasıtasıyla ulaşabilmişlerdir. Şeyh Galib, bir söz ustası olarak görüldüğünden şiirleri de güzel söyleme ilmi olarak bilinen belagat için örnek teşkil etmektedir. Yeni şairler, Şeyh Galib'i bu kitaplardaki şiirleri ile tanıyabilmişlerdir.

Bu çalışmada, edebiyat kanonu içinde Şeyh Galib'in şiirlerine yer veren belagat ve retorik kitapları taranırken Tanzimat döneminden sonra yayımlanan kitaplar değerlendirilmeye alınmıştır. Böylece yeni Türk şiiri mensuplarının Şeyh Galib'in hangi

¹Araş. Gör. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, v.kilicarslan@atauni.edu.tr ORCID ID:0000-0001-7733-3960

şairlerini okuyabildikleri tespit edilmiştir. Ayrıca Şeyh Galib'in nasıl alımlandığının öngörüsüne ulaşmak ve kanondaki yerinin tespiti amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Galib, Şiir, Belagat, Retorik, Kanon.

A REVIEW ON THE PLACE OF SEYH GALIB IN THE LITERATURE CANON SPECIAL OF THE RHETORIC AND ELOQUENCE BOOKS

ABSTRACT

Şeyh Galib, who is not only the last great poet of Divan Poetry, and olsa has become an important source for the new Turkish poetry formed after the Tanzimat Period. The entry of this resource, which is valuable in the context in question, into the literary canon, which has just begun to form, is important. Şeyh Galib's understanding of poetry and the world of images, which we can include in the part of the canon created by the literary authorities rather than the ideological side, attracted the attention of the poets who came after him. The difficulties faced by the poets who grew up after the adoption of the Latin letters at the point of reaching such an important source prevented them from reading the Divan and Hüsni ü Aşk of Şeyh Galib directly. For this reason, poets have been able to reach Şeyh Galib's poems through quotations from him in rhetoric and rhetoric books, anthologies and compilations, and literary histories. Since Şeyh Galib is seen as a master of words, his poems also set an example for rhetoric, which is known as the science of eloquence. New poets were able to recognize Şeyh Galib with his poems in these books.

In this study, while the rhetoric and rhetoric books that include Şeyh Galib's poems in the literary canon were scanned, the books published after the Tanzimat period were evaluated. Thus, it has been determined which poems of Şeyh Galib can be read by the members of the new Turkish poetry. In addition, it is aimed to Şeyh Galib's place in canon and reach the foresight of how his was received.

Keywords: Şeyh Galib, Poem, Eloquence, Rhetoric, Canon.

GİRİŞ

Kanon, zaman içerisinde farklı disiplinler içinde kullanımıyla farklı anlamlar edinmiştir. Edebiyat sahasındaki varlığı da onun edindiği yeni bir anlam kazanmasıdır. Kanonu gelenek ve yenilik arasındaki çatışma sonrasında kazanana verilen bir ödül olarak gören Harold Bloom, *Batı Kanonu* adlı eserinde her yazarın kanona dahil olarak kalıcılığını ve sürekliliğini sağlama çabasında olduğunu vurgular (Bloom, 2014: 17). Edebiyatta kanonun üç şekilde gerçekleştiğini söyleyen Murat Belge, bunları şöyle sıralar: Birincisi

yazarlar, aydınlar, öğretmenler, eleştirmenler, edebiyat tarihçileri vs.; ikincisi kendi ideolojik fikirleri doğrultusunda hareket eden siyasiler; üçüncüsü de halktır (Belge, 2004: 55). Kanon oluşturmanın gelenekçilikle ve yenilikçilikle de doğrudan ilişkisi vardır. Öyle ki özellikle siyasiler tarafından oluşturulmaya çalışan kanonda; amaç geleneğin temsil ettiği gericiliğe karşı yeniliğin temsil ettiği ilericiyi koymaktır. Bu yönüyle kanonun siyasi bir nitelik kazandığı sonucuna ulaşılır (Atakay, 2004: 76). Jale Parla, siyasi doktrinler neticesinde meydana gelen kanonların uzun ömürlü olmadığını söylerken çeşitli süreçlerden geçerek oluşan kanonun tartışılan ve tartışılmaya devam edecek olan gelenekler olduğunu da vurgular (Parla, 2004: 52). Kanonun oluşumunda rol oynayan etmenler göz önünde bulundurulduğunda şu sonuca varılabilir: *“Sonuç olarak, toplumun üzerinde iyi kötü anlaşılmuş tek bir “kanon” u olmadı. Altmış sonrası dünya görüşleri, ideolojiler çeşitlenirken, her çevre kendi “kanon”unu oluşturmaya başladı. Siyasî bağlılığın derecesine ve aynı zamanda kültürel tüketim alışkanlıklarına göre, kendi cephesinden olmayan kimseyi okumayan ve okusa da önyargı gereği hoşlanmamaya kararlı olanların sayısının bir hayli yüksek olduğunu tahmin ediyorum. (...) Bu koşullarda, olduğu kadarıyla varlığından söz edebileceğimiz “kanon”da, her şeyden çok, edebî değerlendirmenin ölçütleri rol oynamıştır.”* (Belge, 2004: 59).

Kanonun takibi noktasındaki ölçütler arasında antolojiler, edebiyat tarihleri, yıllıklar, süreli yayınlar sayılabileceği gibi (Anar, 2013: 74) konumuzun sınırlarını çizen belagat ve retorik kitapları da sayılabilir. Bir edebî eserin kanona dahil olma süreci, onun kendi kuşağında ve sonrasında okunmaya devam etmesi ile bire bir ilişki içerisindedir. Bloom da ilgili eserinde kanon ve okuma ile ilgili duruma, insan ömrünün bütün eserleri okumaya yetmeyeceğinden hareketle eğilir. Okuma arzusunda olan insan zorunlu bir seçme işine girişmelidir; bu nedenle kanon da söz konusu okuyucu için bir tür seçme-eleme işlemi gerçekleştirmektedir (Bloom, 2014: 23). Kanona dahil olan bu eserlerin birer klasik oldukları da ifade edilebilir. Bu doğrultuda Selçuk Çıkla'nın “klasik eserler edebiyatı” gibi “kanonik eserler edebiyatı”ndan söz edileceği önerisinin arka planında klasik eserlerin çok okunması nedeniyle tekrar basılmaları ve varlıklarını her zaman diliminde sürdürmelerleriyle kanona dâhil olmaları vardır (Çıkla, 2007: 48). Kanonun oluşumunda etkili olan birtakım unsurlardan söz edilmişti. Bunlar arasında kalıcı bir kanon ortaya koyabilenlerin edebiyatçılar olduğu kanısı Parla tarafından dile getirilirken kanona dahil olabilecek kadar nitelikli olan eserin kazandığı sağlam yerden onu siyasi bir baskının bile yok edemeyeceği gerçeğini paylaşır (Parla, 2004: 52). Kanona dahil olan eserler, aradan geçen onca zamana rağmen her dönemin okuru tarafından el üstünde tutulan ve yeni anlamların arandığı

eserlerdir. Tıpkı Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk* adlı eseri gibi. Turgay Anar'ın da işaret ettiği gibi edebiyat otoritesi de böyle eserleri kanonlaştırmaktadır. "Geçmişte kalmasına rağmen, içerdği yüksek edebî-sanatsal değer sayesinde başkaları tarafından sürekli hatırlanan klasik eserler, gelecek ütopyelerinin kurgulanmasına fırsat sağlamaktadır. Klasik eserler, başkaları tarafından da işlenerek, örnek alınarak, taklit edilerek diri kalabilmektedir. Ama klasikle kanon arasında hayati önemde bazı farklar vardır. Kanon ve klasik arasındaki farkı belirleyen ilk ölçü, klasik ola-mayan eserlerin değersiz sayılmamasıdır. Klasik olmaya hak kazanan eserler, kanon kadar kesin bağlayıcılıklara sahip değildir. Başka dönemlerin başka klasiklerinin olması bu sebeple asla yadırganmaz." (Anar, 2013: 57-58).

Şeyh Galib'in özellikle *Hüsn Aşk*'ıyla kanona dahil olduğu, edebiyat tarihlerinde ona verilen yer, antolojilerde alıntılanan şiirleri ve belagat kitaplarında ondan seçilmiş beyit örnekleri münasebetiyle kanıtlanmaktadır. Bu minvalde belagat ve retorik kitaplarının edebiyat öğretimi hususunda okullarda yeri geldiğinde ders kitabı kimliğine bürünmesi neticesinde, söz konusu kitapları kaleme alan edebiyat otoritelerince Şeyh Galib'e geniş bir yer ayrılması kıymeti haiz bir durumdur.

Belagat, dilin dolayısıyla sözün daha etkili bir şekilde kullanılabilmesi için geliştirilmiş bir ilimdir. *Kur'an-ı Kerim*'i anlamak için çeşitli ilkelerin ortaya konmasıyla önem arz etmeye başlamıştır. Belagat sözlükte "sözün fasih ve açık seçik olması" anlamında mastardır (Kılıç, 1992: 380). Arap edebiyatında kullanılagelen belagat ilmi, zamanla Arap edebiyatından da faydalanmakta olan Klasik Türk edebiyatının ilgi alanına girmiştir. Söz söylemenin oldukça kıymetli olduğu bu şiir kültüründe belirlenen ilkeler doğrultusunda ustalaşmak, şairin şiirinin vasıflarını güçlendirmesine de olanak sağlamaktadır. Uzun yıllar Arapça asıllarından okunan belagat kitaplarının ihtiyaçlar doğrultusunda çevirileri ve şerhleri yapılmış, daha sonra ise Türk edebiyatına mahsus belagat kitapları yazılmıştır. Söz konusu kitaplar yazılırken Arap edebiyatından takip edilen belagat ilminin yanı sıra Tanzimat'la birlikte değişen anlayışın bir getirisi olarak özellikle Fransız edebiyatındaki retorik kitaplarından da faydalanılmıştır. İsmail Ankaravi (ö. 1631), Süleyman Paşa (ö. 1892), Ahmet Cevdet Paşa (ö. 1895) ve Recaizade Mahmut Ekrem'in (ö. 1914) vermiş olduğu ilk örnekler Türkçe belagat ilminin gelişmesinde etkin rol oynamış eserler olarak dikkat çekerler.

Belagat ilminin eski şiirimiz üzerindeki etkisi hissedilir bir biçimde şairlerin eserlerine yansımıştır. Belagat kitaplarını hazırlayanlar, Divan edebiyatının önde gelen şairlerinin belagat ilmini örneklendiren dizelerine yer verdikleri

gibi, ilgili kurallara aykırı olan dizelerine de eserlerinde yer vermişlerdir. Ayrıca belagat kitaplarında edebî sanatlar, kaideler ve üslup üzerinde durulurken çeşitli örneklerle açıklamalar yapılmıştır. Şeyh Galib (ö. 1799) de Divan edebiyatının son zirve şairi olması nedeniyle eserlerinden çokça örnekler alınarak belagat kitaplarında adı geçen biri olmuştur. Konumuz Şeyh Galib'in Tanzimat'tan itibaren gelişen yeni bir anlayış bünyesinde nasıl alımlandığını takip etmek olduğundan bu yeni anlayışla ortaya konan belagat kitaplarında Şeyh Galib'e ne derece yer verildiği, onu konumlandırmak açısından önem taşımaktadır.

Belagat ve Retorik Kitaplarına Şeyh Galib'den Seçilmiş Örnekler Üzerine

Şeyh Galib'in gerek *Hüsn ü Aşk*'ından² gerekse *Divan*'ından örneklerin bulunması münasebetiyle incelemeye alınan belagat kitapları arasında Şeyh Galib'e en çok yer verenlerin başında Recaizade Mahmut Ekrem'in *Talim-i Edebiyat*'ı, Muallim Naci'nin (ö. 1893) *Istılahat-ı Edebiyye*'si, Menemenlizade Mehmet Tahir'in (ö. 1903) *Osmanlı Edebiyatı*, Şahabettin Süleyman'ın (ö. 1921) *Sanat-ı Tahrir ve Edebiyat*'ı ile Ahmet Reşit Rey'in (ö. 1955) *Nazariyyat-ı Edebiyye*'si, İsmail Habip Sevük'ün (ö. 1954) *Edebiyat Bilgileri* eserleri gelmektedir.³ Recaizade Mahmut Ekrem, Muallim Naci ve Ahmet Reşit Rey, Şeyh Galib'den aldıkları örneklerin tamamını *Hüsn ü Aşk*'tan vermektedirler. Diğer belagat kitaplarında da Şeyh Galib'in *Divan*'ından çok az örneğe yer verilirken *Hüsn ü Aşk*'tan alınan beyitler öne çıkmaktadır.

Recaizade Ekrem, tetâbu'-i izâfât, ulviyet-i efkâr, nidâ, aks ve vâsf-ı tahsiniye başlıklarında Şeyh Galib mısralarından örnekler göstermektedir. Muallim Naci, haşv-i kabih, haşv-i melih, lafzın lafızla itilâfı ve revî; Menemenlizade Mehmet Tahir, tetâbu'-i izâfât, icâz, üslûb-ı âli, ihâm-ı tenâsüp, mübalâğa, teşbih, istiâre, edebî kelâm; Süleyman Fehmi, mecâz, taklid-i âhenk, teşbih, istiâre, mübalâğa; Şahabettin Süleyman, mecâz, kinâye, üslûb-ı mümtaziyet, teşbih, mübalâğa, istiâre; Ahmet Reşit Rey, kavâid-i sarfiyye, haşiv, tetâbu'-i izâfât, elfâz-ı savtiyye, kafiye, nidâ, irsâl-i mesel, rücû, edebî kelâm, üslub-ı mümtaziyet başlıkları altında Şeyh Galib beyitlerine yer verirken İsmail Habip, teşbih ve tecâhül-i ârif başlığı altında kullanmaktadır.

² *Hüsn ü Aşk*'tan alınan örnekler için Selami Ece'nin *Hüsnüne Aşk Olsun* kitabından faydalanılırken *Divan*'ı için Muhsin Kalkışım'ın eserine başvurulmuştur.

³ Belirtilen belagat kitaplarının dışında Kaya Bilgegil'in *Edebiyat Bilgi ve Teorileri* adlı kitabında da Şeyh Galib'den örnekler görülmektedir. Bu örnekler, Şeyh Galib'in *Divan*'ından seçilmiştir. Burada değerlendirmeye alınan eserlere nazaran daha geç bir tarihte kaleme alındığından dolayı ve eserin yazıldığı tarihlerde Şeyh Galib'in eserlerinin artık herkesçe ulaşılabilir hâle geldiği varsayılarak Kaya Bilgegil'in eseri incelemeye tabi tutulmamıştır.

Talim-i Edebiyat'ın kuvve-i hayâliyye başlığı altında Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk*'ından "Bir deşt-i siyehde oldı güm-râh / Yeldâ-yı şitâ belâ-yı nâgâh" beytiyle başlayan sekiz beyitlik bir kısma yer verilir (Recaizade Mahmut Ekrem, 2016: 107-108). Recaizade'nin vermiş olduğu bu beyitler arasında yer alan

"Birbirine ye's ü havf lâhık
 Geh kar yağar idi geh karanlık
 Deycür ile berf edince ülfet
 Bir kâlebe girdi nûr u zulmet
 Sermâdan olup füsürde mehtâb
 Şebnem yerine döküldi sîm-âb
 Âhû-yı sefide döndi deycür
 Sahrâ dolu müşg içinde kâfûr
 Bir bakıma berf içinde deycür
 Mânend-i sevâd-ı dide mahsûr
 Buzdan kırılıp sipihr-i minâ
 Düşdi yere rîze rîze gûyâ"

beyitlerine Şahabettin Süleyman da *Sanat-ı Tahrir ve Edebiyat* adlı eserinde yer verir.

"Mecâzî, kinâyî ta'birât eserdeki hasâseti ihfâ etmekle beraber ifadeyi de güzelleştirir. (...) İşte Şeyh Galib fikirlerine bir tazelik, bir rikkat, ifadesine bir yenilik, bir tenevvü' verebilmek için ta'birât-ı mecaziye, elfâz-ı cedide, hayâlât-ı cedide isti'mal edebiliyor. "Kalıp" kelimesi yalnız başına kalsaydı pek 'adî bir kelime hâlinde, hâlbuki Şeyh Galib bunu o kadar güzel, o kadar ince o kadar manidar bir hâle vaz' edebilmiştir ki, deha-yı sanat, sihr-i sanat da bundan başka bir şey değildir." (Şahabettin Süleyman, 2006: 110) ifadeleriyle ve birlikte verilen beyitler vasıtasıyla Şeyh Galib'in hayallerindeki kuvvet ve şairliğinin yüceliği bir kez daha yinelenmektedir.

"Galat-ı tahakkümünün mürekkebatda on dört türlü" olduğunu söyleyen Recaizade; isimlerin, sıfatların, vâsıf-ı terkibilerin âhirlerine gelebilen (âne) edatını masdarlara dahi ilhak eylemektedir, ifadesine Şeyh Galib'in "Ta'rizâne idüp hitâbı / Virdüm o gürûha cevâbı" beytini örnek olarak verir (Recaizade Mahmut Ekrem, 2016: 146). Farklı belagat kitaplarında Şeyh Galib'den alınan

beyitlerde ortaklıklar bulunabilmektedir. Fakat bu örnekler, yazarları tarafından uygunluklarına göre farklı başlıklar altında değerlendirilmiştir. Yazarlar, özellikle Şeyh Galib'in üstün hayallerini sergileyen beyitlere önem vermişler ve eserlerine almışlardır. Ele alınan belagat kitaplarının birçoğunda edebî sanatlardan teşbih, haşiv, nida, iham-ı tenasüp, irsal-i mesel, istiare, edebî kelimeler, mübalağa, tetabu-ı izafat, üslub-ı âli (üslub-ı mümtaziyet) başlıkları altında Şeyh Galib'in beyitlerine rastlanmaktadır.

“Ervâh ki tuhfe-i Hudâ'dır

Hâk-i reh-i şâh-ı enbiyadır”

dizeleri, Menemenlizade Mehmet Tahir tarafından üslub-ı âli başlığında değerlendirilirken Muallim Naci, dizelerde haşv-i melih olduğunu ileri sürer (Menemenlizade Mehmet Tahir, 2013: 85; Muallim Naci, 2004: 37). Reşit Rey ise Muallim Naci'nin iddiasını reddeder: “Şeyh Gâlib'in ‘Ervâh ki tuhfe-i Hûdadır / Hâk-i reh-i şâh-ı enbiyadır’ beytindeki ‘tuhfe-i hûdadır’ terkîb-i tavsîfiyesine haşv-i melîhtir demiş; hâlbuki bu terkîb beytin mânâsına şiddet ve kuvvet vermektedir: ‘Ervâh-ı şâh-ı enbiyânın hak-i râhidir’ ibâresiyle ‘tuhfe-i Hûda olmak kıymet ve izzetini hâiz bulunan ervâh bile şâh-ı enbiyânın hakî râhidir’ ifâdesi arasındaki farkı temyiz etmek güç bir şey değildir.” (Rey, 2017: 24).

Hüsn ü Aşk'ta Ben-i Muhabbet kabilesine ayrılan beyitler, Şeyh Galib'in şairliğinin üstünlüğünü gösteren meşhur beyitleri arasındadır. İncelemeye tabi tutulan belagat kitaplarında da sıklıkla yer verilen bu beyitler, seçkin şiirin bariz göstergesi şeklinde ifade edilmektedirler. Üslub-ı âli veya üslub-ı mümtaziyet başlıkları altında Şeyh Galib'in bu gibi başka beyitlerine de rastlanmaktadır. Şahabettin Süleyman, “Teşbih mübtezel, ‘âdi olmamalıdır, herkesin isti'mal ettiği teşbihleri isti'mal etmek doğru bir şey değildir. Şeyh Galib bu gibi mümtaz teşbihlerde en yüksek nukâta kadar yükselmiştir.” (Şahabettin Süleyman, 2006: 202) sözleriyle teşbih sanatında da yüksek bir noktaya eriştiğini ifade eder. Şahabettin Süleyman, Şeyh Galib'in edebiyat tarihimizde edindiği yeri, edebiyatımıza kazandırdığı yeni ve samimi istiarelere borçlu olduğunu şu sözlerle açıklar: “İsti'ârenin makbûl olması için en büyük şart yenilik ve samîmiyettir. Çünkü eski isti'areler, kullanıla kullanıla artık bîkr ve tazeliğini gayb etmişlerdir, hakîkî sanatkârlar mahfuz dimâğları olan, başkalarına ‘âid bulunan isti'ârâtı değil kendi icâd ve ibdâ' etdikleri istiareleri isti'mâl ederler. Şeyh Gâlib'in bir sîmâ-yı mahsûs-ı müstesnâ olarak târîh-i edebiyâtda bulunması bu meziyyet-i icâdına binâ'endir.” (Şahabettin Süleyman, 2006: 264).

İstiare konusunda ise çiçeklere hayat verecek kadar ileri gittiği, canlı bir aşk tablosunun sezildiği, hem Şahabettin Süleyman tarafından hem de Süleyman Fehmi tarafından aynı beyitlerle örneklendirilir (Süleyman Fehmi, 2001: 207-208):

“Her tûde-i hâk olup Bedehşân
La’l ırmağı oldu bağa cûşân
Ol feyzle oldu hâre vü seng
Hem şa’şa’a-i harîr gül reng
Her gonçe ki çıkdı gülistândan
Râz açdı zemin ü asmândan
Şâh-ı güle döndü şâh-ı âhû
Müşğ nâmesi viridi serv-i dîl-cû
Cennet haberin getürdi gül-zâr
Tübâyâ nazîre hâr-ı divâr
İsrâfil olup nesîm-i zibâ
Bu haşr-i zemini kıldı ihya
Bülbül gibi geldi şevk-i bâli
Açdı güle gonca kıl ü kâli
Sûsen boyanırdı yâsemenden
Kan damlar idi rûh-ı semenden
Gizli öpüşüp gül ü karanfil
Nergislere el salardı sünbül
Gülşende fisiltı oldu peydâ
Etiler ânı nesîme ifşâ
Hercâi benefşe eyleyip cûş
Hem hâme hem nâme oldu hâmûş
Nergis söz. açıp şarâb u neyden
Dürr saçtı peyâm-ı tâc-ı Keyden
Kaldırdı elin çenâr-ı ser-keş

Bir söz didi var içinde âteş
Yaktı o haberle lâle dâğı
Âşüftelenip gülün çerâğı
Doldu yer ü gök figân u zâra
Olmadı o sohbet âşikâre”

Sıklıkla şairlik meziyetlerinden söz edilen ve defalarca övgü alan Şeyh Galib'in eleştiriyeye tabi tutulduğu da olmuştur. Menemenlizade Mehmet Tahir, *Osmanlı Edebiyatı: Belagat'ta Şeyh Galib'in "La'l-i leb-i şu'le-i şeker-nüş / Gül ruhları nev-bahar-ı gül-püş"* beytindeki şeker mazmununu beğenmez. "Ne olurdu Hazret-i Şeyh mesela 'Sevda nazarında cüş-der-cüş / Gül ruhları nev-bahar-ı gül-püş' deseydi de şeker mazmunuyla bu tatlı sözlerini acı etmeseydi." (Menemenlizade Mehmet Tahir, 2013: 149-150) diyerek sitemini dile getirir.

Şeyh Galib, bazı şiirlerinde Türkçe kelimeler kullanmaya özen göstermiştir. Bu sebeple oluşan kafiye kusurları kimilerince doğru bulunmamıştır. Ahmet Reşit Rey, *Nazariyat-ı Edebiyye'de*, İsmail Habip Sevük ise *Edebiyat Bilgileri* adlı eserinde Şeyh Galib'in yapmış olduğu kafiye kusurları üzerinde dururlar. Kulak için kafiye kuralını esas alarak değerlendirildiğinde Şeyh Galib'in "*Nâgâh göründü bârgâhı/Bir kasr-ı garîb-i pâdişâhı*" beytinde "*kâfiyenin harf-i revîsi olan, "y" lerden birincisi Türkçe mef'ûlün-bih ve muzâf alâmeti olarak maksûr okunmak tabîi bulunduğu hâlde ikincisi, Fârisî ve Arabî'de nisbet ve hitâb edâtı olmak haysiyetiyle, medd edilmek lâzım geleceğinden harf-i revîle şeklen müttehid, fakat savten muhtelif olarak kâfiye kusûrdan sâlim olamaz.*" diyen Ahmet Reşit Rey, Recaizade Ekrem'in "İlâhi pâdişâhlar pâdişâhı/Ne hayret-bahşdır sun'-un ilâhî" beytini de örnek olarak verir. Ayrıca yine Şeyh Galib'in "Esbâb-ı helâk hep mukarrer / Âvâze'-i ra'd ü berk ü sarsar" beytindeki son hecelerden birinin sakîl, diğerinin hafif olmasından dolayı kusurlu olduğunu ifade eder (Rey, 2017: 89-90). İsmail Habip Sevük, "Tâb-ı sevdâ-yı hatın dersem eger baht utanur / Mebhas-i silsile-i zülf açılır söz uzanur" matlalı on beş beyitlik gazelinde "*hep Türkçe kelimelerle ita' yaparak 'sulanur, inanur, uyanur, kapanur' diye hakikatte birbiriyle kafiye olmaması lazım kelimeleri kafiyelendirmiştir. O gazelde sulanura dolanur, uyanura boyanur, utanura tanur kafiye olur ama diğerleri olmaz. Yine Şeyh Galib hançer redifli gazelinde eyler, ağlar, söyler, besler diye kafiyesizlik yapmıştır.*" (Sevük, 1942: 95) sözleriyle kafiye konusundaki kusurlarını paylaşır.

Şeyh Galib'in meşhur "Merd ana denir ki açâ nev-râh/Erbâb-ı vukûfu ede âgâh/Olmaya sözü bedihî-yi tâm/Ede nice tecrübeyle itmâm" ile eserinin sonundaki "Tarz-ı selefe tekaddüm etdim/Bir başka lûgat tekellüm etdim"

beyitleri Rezaizade Ekrem tarafından eleştirilmektedir. Rezaizade Ekrem, bir insanın kendi kendini övmesini edibâne bulmamaktadır. Bu nedenle Galib'in *Hüsn ü Aşk'ta* kendini övdüğü bölümü hoş karşılamaz. Aynı beyitler hakkında Şahabettin Süleyman, "*Mümtaziyet üslûbda lâzimedendir. Kelimelerin rûh ve hayâtını nât u tahâvvülâtını anlamak mecburidir. Üslûbdaki mümtâziyet terâkib ve hayâlatın yeniliği demektir. Başkalarının isti'mal ettiğini kendi mâlik gibi isti'mâl etmek hâssa-i ibdâ'dan mahrumiyet olduğu gibi 'âdiyetdir de.*" (Şahabettin Süleyman, 2006: 265) cümleleriyle düşüncelerini aktarmaktadır.

Rezaizade Ekrem, Şeyh Galib'e bir hususta daha eleştiri getirmektedir. O da Türk şiirinin sonraki dönemlerinde Servet-i Fünun şairlerinde ve Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise İkinci Yeni şairlerinin şiirlerinde görülen birtakım sapmalardır. Rezaizade Ekrem, *Hüsn ü Aşk'taki*,

"Her şeb reh-i ömrini dürerdi
Halvet-geh-i Aşk'a yüz sürerdi
Her gece misâl-i kirm-i şeb-tâb
Bâğ-ı emele olurdu reh-yâb
Uyhuda görünce çeşm-i yârı
Pervâneden öğrenirdi zârı
Ya'nî ki o bülbül-i hôş-elhân
Hâmûş hâmûş ederdi efgân"

beyitlerinde bulunan "hıçkırma hıçkırma gülmek" veya "kahkaha ile ağlamak" gibi ifadelerin yanı sıra "susa susa feryat etme"nin ne anlama geldiği Şeyh Galib'in kendisine sorulsa manasızlığına ikna olabileceğini söyler (Rezaizade Mahmut Ekrem, 2016: 203).

İsmail Habip, *Edebiyat Bilgileri* eserinde Türk şiirinin altı büyük şairi üzerinden aruz vezni hakkında bilgi verir. Bu altı şairden biri olan Şeyh Galib'in beyitlerini açıkladığı vezinler doğrultusunda kullanmaktadır. İsmail Habip'in bu çalışması Şeyh Galib'in en çok kullandığı vezinlerin de dökümünü vermesinden dolayı oldukça önemlidir. Buna göre Şeyh Galib'in en çok kullandığı vezin, Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün'dür. Toplamda 90 manzumede bu vezni kullanan Şeyh Galib, ikinci olarak 83 manzumesinde Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün veznini, üçüncü olarak ise Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün veznini kullanmaktadır (Sevük 1942: 28-34). İsmail Habip'in bir diğer önemli tespiti, hem Tefvik Fikret'in hem de Şeyh Galib'in birer kez Müstef'ilâtün / Müstef'ilâtün veznini kullanmasıdır.

Şeyh Galib, “Gencinen olsam vîrân edersin / Âyinen olsam hayrân edersin” matlalı gazelini, Tevfik Fikret ise “Sabah Ezanında” şiirini bu vezinle yazar (Sevük, 1942: 27). Türk şiirinde oldukça az kullanılan bu veznin Şeyh Galib ve Tevfik Fikret tarafından tercih edilmesi dikkat çekici bir husustur.

Recaizade Ekrem, *Talim-i Edebiyat*'ta aralarında Şeyh Galib'in de bulunduğu büyük şairler için şu yargıya varır:

“Âsâr-ı şîriyye nesr kadar icâd-ı elfâza müsâid değildir. Bununla berâber Fuzuli gibi, Nef'i gibi, Nedim gibi, Şeyh Galib gibi sühan-âferinânın eserleri karıştırılacak olursa zamanlarına göre birtakım yeni ta'bîrler görülür ki bunlar kendilerinin eser-i icâdı olduğuna daha yukarıki zamanlara doğru çıktığı hâlde hiçbir şairin veya münşinin sözlerinde görülememesiyle istidlal olunur. Ahlâfa göre ise o ta'bîrlerin yeniliği refte refte zail olarak hele birçoğu bugünkü günde beyne'l-üdeba adeta tabirat-ı rûz-merre sırasına geçmiştir.” (Recaizade Mahmut Ekrem, 2016: 447). İncelenen eserlerde verilen örnekler üzerinden hem de Şeyh Galib'e dair ifadelerden, onun Türk edebiyatı kanonunda sarsılmaz bir yeri olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Yenilik denilince ilk akla gelen isim olarak Türk edebiyatında sarsılmaz bir makama erişen Şeyh Galib'e dair farklı ve ilgi uyandıran bir yorum da Ahmet Reşit Rey'e aittir. Ona göre, “Victor Hugo'nun bütün eş'âr-ı musavveresi tasavvur ve tebliğin şekli-i tezâdisine misâl olduğu gibi bizim şâirlerimizden de Şeyh Gâlib'in 'Hüsn ü Aşk'ı bu bedia-ı edebiyeye mazhardır.” (Rey, 2017: 194-195). Bu görüşü destekleyen ifadelerle Veled Çelebi'nin Şeyh Galib hakkında yazmış olduğu makalesinde rastlanmaktadır. Veled Çelebi, Hugo'nun birtakım eserlerinde görülen kasvetli muşa'sa' hayallerin ve korkunç denebilecek dil-pesent tasavvurların Şeyh Galib'de zaman zaman görüldüğünü ileri sürmektedir (İzbudak, 2016: 368). Şeyh Galib ve Batılı yazarlar arasındaki mukayese bu isimlerle sınırlı değildir. Talat Sait Halman; Gibb'in onunla Dante ve *İlahi Komedya* arasında ilişki kurduğunu, Muallim Naci ve bazı Fransız yazarların Alfred de Musset ile karşılaştırdığını söyledikten sonra kendi fikrini belirtir. Ona göre Şeyh Galib en çok William Blake ile benzerdir (Halman, 1995: 191). Bu benzeşimde öne çıkan unsur mistisizmdir.

Büyük bir çoğunluğu yazdıkları yıllarda okullarda ders kitabı olarak okutulan belagat kitapları, edebiyata heves eden öğrencileri ve güzel söz söyleme çabasına sahip olanları bilgilendirdiği gibi, onların tanımadıkları veya daha önce okumadıkları şairlerin şiirleri ile tanışmalarına imkân

sağlamışlardır. Bu konuda belagat kitaplarının diğer unsurların yanında küçük bir rolü olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda Şeyh Galib'in belagat kitaplarındaki varlığı, tıpkı Tanzimat sonrasındaki edebiyat tarihleri ve antolojilerde olduğu gibi onun okuyucuya en çok ulaşan ve en çok sevilen şiirlerinin dökümünü çıkarmak adına ipuçları sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Anar, Turgay (2013). "Türk Edebiyatında Edebiyat Kanonu: Kanon, Kanona Girmek Ve Kanona Müdahale", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı: 1, s.s. 40-78.

Atakay, Kemal (2004). "Kanon Huzursuzluğu", *Kitap-lık*, Sayı: 68, s.s. 70-77.

Belge, Murat (2004). "Türkiye'de Kanon", *Kitap-lık*, Sayı: 68, s.s. 54-59.

Bloom Harold (2014). *Batı Kanonu: Çağların Ekolleri ve Kitapları*, Çiğdem Pala Mull (Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.

Çıkla, Selçuk (2007). "Türk Edebiyatında Kanon ve İnkılap Kanonu", *Muhafazakâr Düşünce*, Sayı: 13-14, s.s. 47-68.

Ece, Selami (2012). *Hüsnüne Aşk Olsun*, Erzurum: Fenomen Yayınları.

Halman, Talat Sait (1995). "Şeyh Galib ve Divan Şiirinin Değeri", *Şeyh Galib Kitabı*, (Ed. Beşir Ayvazoğlu), İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Başkanlığı Yayınları, s.s. 187-198.

İzbudak, Veled Çelebi (2016). "Tarih-i Edebiyata Nazar: Galib Dede Kimdir". *Eser-i Aşk: Şeyh Galib Hakkında Makaleler ve Bibliyografya*, (Ed. Hanife Koncu, Müjgan Çakır, Leyla Alptekin), İstanbul: Dergâh Yayınları, s.s. 365-372.

Kalkışım, Muhsin (2013). *Şeyh Galib Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Kılıç, Hulusi (1992). "Belagat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 5, s.s. 381-383.

Menemenlizade Mehmet Tahir (2013). *Osmanlı Edebiyatı: Belagat*, Fatih Köksal, Vedat Ali Tok (Çev.). Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.

Muallim Naci (2004). *Istılâhât-ı Edebiyye*, Yekta Saraç (Çev.). İstanbul: Gökkubbe Yayınları.

Parla, Jale (2004). "Edebiyat Kanonları", *Kitap-lık*, Sayı: 68, s.s. 51-53.

Recaizade Mahmut Ekrem (2016). *Talim-i Edebiyat*, Furkan Öztürk (Çev.), İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.

Rey, Ahmet Reşit (2017). *Nazariyyât-ı Edebiyye*, Adem Can (Çev.). Erzincan: Doğu Ciltevi Yayınevi.

Sevük, İsmail Habip (1942). *Edebiyat Bilgileri*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Süleyman Fehmi (2001). *Edebiyat*, Ali Yıldırım (Çev.). Elazığ: Fırat Üniversitesi Basımevi.

Şahabettin Süleyman (2006). *Sanat-ı Tahrir ve Edebiyat*, Tarık Özcan (Çev.). Elazığ: Fırat Üniversitesi Yayınları.